

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ —

усвідомлена необхідність співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та установками. В. о. є характеристикою будь-яких відносин, в яких перебувають люди, і стосується різних аспектів їхньої діяльності, визначаючи її спрямованість. Виявляється у свідомості, характері, почуттях, різних формах просоціальної поведінки і свободі вибору. Тісно пов'язана із знанням об'єктивних законів розвитку суспільства, рівнем освіти і культури. ґрунтується на: ставленні до об'єкта діяльності (позитивне, зацікавлене) — особливо у роботі з людьми; до самої діяльності (як людина її

виконує — зацікавлене, формально/неформально, байдуже тощо); до результату діяльності (зарали чого?). Позитивний результат сприяє посиленню впевненості у своїх можливостях, негативний — розчаруванню).

Як соціальну якість В. о. розкривають педагоги: А. С. Макаренко (що формується шляхом включення особистості у систему відповідальних залежностей), В. О. Сухомлинський (як здатність особистості формулювати обов'язки, виконувати їх, здійснювати самоцінку і контроль шляхом включення особистості у суспільно корисну, пізнавальну і трудову діяльність, через які привласнюються морально-трудоий досвід, утверджуються переконання, соціалізуються вчинки, розвивається сприйнятливість слова і прикладу). Як якість особистості, яка розкривається у контексті із самостійністю, ініціативністю, старанністю, пунктуальністю, цілеспрямованістю, і як психол. стан, установку, що супроводжується емоційними переживаннями неспокою, тривоги, турботи В. о. розкриває М. В. Левківський. Як смислове утворення особистості і її цілісну якість, в якій інтегровані духовні, соціально-психол. та психофізичні функції, що забезпечують розвиток особистості як суб'єкта відповідальної поведінки, який реалізує необхідне й інтенційне, тлумачить В. о. психолог М. В. Савчин.

Поняття В. о. загалом є категорією соціальною, оскільки завжди виражає міру відповідності дій соціальних суб'єктів взаємним вимогам, а також історично конкретним соціальним нормам і загальним інтересам. Ця відповідність обумовлюється закономірностями сумісного проживання людей, необхідності взаємопідпорядковувати свої інтереси і поведінку, у зв'язку з чим кожна особистість виступає в ролі активного носія певних соціальних зобов'язань. Саме тому поняття В. о. тісно пов'язується з ін. поняттями соціальної взаємодії, такими як соціальна норма, соціальний контроль, соціальна дія та ін.

Залежно від сфер життєдіяльності особистості і її наслідків виокремлюють наступні види В. о.: *юридичну* (регулюється чинним законодавством), *моральну* (регулюється нормами життя громади і власної совісті), *економічну*, *екологічну* (визначаються соціально-економічним розвитком суспільства й екологічними наслідками), *політичну*, *партійну* (регулюються статутними документами політичних сил, принципами діяльності партій), *профес.*,

трудова (визначається профес. і посадовими обов'язками), *соціальну* (визначається соціальним статусом і соціальними наслідками діяльності людини) та ін. Історично виробленим і могутнім механізмом В. о. співвіднесення поведінки людини з соціальними вимогами є людська совість. Об'єктивність оцінки В. о. визначається історично досягнутим рівнем відповідальної поведінки у конкретному суспільстві і суб'єктивними можливостями особистості. У цивілізованому суспільстві вважається, що чим ширші повноваження і реальні можливості, тим вища В. о.

Лит.: 1. Савчин М. В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук. Київ, 1997. 2. Макаренко А. С. Твори: в 7 т. Т. 5. Київ: Рад. школа, 1954. 3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибрані твори: в 5 т. Київ. Рад. школа, 1977. Т. 3.

Т. Ф. Алексеєнко